

**Sodobna
slovenska
proza**

Tanja Špes

Maske



“S kakšnim namenom ste ustvarili program?” Zavihla si rokave navadne bele srajce, čeprav so že zavihani, in ne opazi, da mi je jasno, da si želi kupiti nekaj časa, zbrati misli.

“Zdelo se mi je pomembno ohraniti zasebnost.”

“Se vam zdi, da ste namen dosegli?” Odvihla si rokave in vprašam se, ali bo to počela ves preostanek intervjuja.

“Vsaka stvar je lahko ščit ali orožje.” Pogleda me naravnost v oči in nisem pripravljen na to jasno modrino.

“Če bi vedeli, kako daleč bo šlo ... Bi naredili kaj drugače?” Ne odmakne pogleda, zdi se, da njene zgornje trepalnice nimajo potrebe po poljubljanju spodnjih.

“Bi vi – glede česar koli v življenju?” Odmaknem pogled. “Sicer pa ... smo samo na prehodni točki. Proces še ni zaustavljen ... lahko da mi boste že čez nekaj mesecev spet ploskali ... Vse je odvisno od konteksta.”

Ugasnem magnetofon in jo še enkrat dobro pogledam. Vem, da ve, da ji nekateri ploskajo ves čas.

Če sem zaprla oči, se mi je še vedno vrtelo. Kaj vse sem počela prejšnjo noč, se nisem mogla spomniti. Morda se niti nisem želela spomniti. Vedela sem zgolj, da sem se počutila razlito čez ves prostor, čez vse ljudi, razlito kakor pijača, ki pljuske čez gladke robove kozarca in se razlije na vse strani – po tleh, po čevljih, po stenah. Razlito, ne razbito. To je bilo dobro. Kajti včasih

sem se počutila kakor razbita steklenica. Z ostrimi robovi kosov sem se znala zapičiti v gladko kožo ljudi in jih raniti zelo globoko. Sicer ne tako globoko kot sebe, a vendar. Čakala sem ga, spet je bil pozen. Postopala sem po robu sivega, razpokanega asfalta in se izmikala temi. Vežalke na mojih spranih, strganih čevljih so bile odvezane in so z zamikom drsele za sprednjim delom gumijaste kapice. Popokala sem členke na rokah in v glavi zaslišala njegov znerviran glas: "To povzroča težave v sklepih," kar me je nerviralo še bolj, ker je bil to eden izmed mitov, ki jih niso uspeli znanstveno dokazati. Hotela sem si prižgati vsaj še eno cigareto, ampak ko sem pogledala v škatlico, sem ugotovila, da sem že pokadila vse. Iz žepa sem izvlekla vžigalnik ter nekajkrat prižgala in ugasnila plamen, a sem se tudi tega hitro naveličala. S palci, zataknenjenimi za naramnice starega nahrbtnika, in med postopanjem sem razmišljala, da bi preprosto odšla. Na robovih svoje hladne kože sem začutila kapljico. Kapljo. Kapljanje. Spomnilo me je na tiste prhe po ljubljenu, ko lahko poslušáš, kako nastajajo čustva, in se zaveš, da jih ni mogoče sprati s curkom vode, mogoče jih je le potopiti s tokom misli. Vendar moje misli niso prihajale v toku, bolj so bile kot črvi, vrtale so in delale luknje. Globoko sem izdihnila. Seveda nisem imela dežnika. Nikoli ne preverjam vremenske napovedi, ker se mi zdi preveč nepredvidljiv pojav. Hkrati tudi vem, da se, če bi jo poslušala, marsičesa ne bi lotila zaradi vremena. Najneumnejši izgovori so najprikladnejši. Zaradi lune sem nesramna, zaradi dežja tečna in zaradi sonca me boli glava. Včasih imam dobre, včasih slabe dneve, ne glede na vreme. Včasih ob poslušanju glasbe namesto takoj v službo zavijem v trgovino, se pretvarjam, da sem bolj samozavestna, kot sem v resnici, in se predolgo spogledujem z blagimi alkoholnimi pijačami v tridecilitrskih estetsko oblikovanih stekleničkah, napolnjenih z malce nenaravnimi odtenki zelene, rdeče in oranžne. Predstavljam si, da se usedem na klopcu v bližnjem parku, da imam ves čas na svetu samo zase, ampak vem tudi, da bi se hitro začela dolgočasiti in da je tako mikavna samo ideja. Veliko idej je mikavnih samo, dokler so v glavi. Realizacija jim občasno vzame čar. Tako kot na primer, kadar si na topel jesenski dan predstavljaš, da greš knjigo brat ven, na vrt, potem pa greš in je sonce premočno, pajkov je občutno preveč, pa še mušice se ti zapletajo v lase. Zato se po navadi s stekleničkami samo spogledujem in v službo pridem pravočasno. Mojo samozavest pogasijo pogledi sodelavcev. Kako že pravijo? Da se ljudje drugačnosti bojijo, ker jim je tuja? Pogledala sem okrog sebe. Netopirja sta se igrala pred svetlobo cestne svetilke ... ali pa sta bila morda ptiča? Nisem vedela, nisem mogla razložiti, tako kot včasih nisem mogla vedeti in razložiti, kaj točno so strahovi, ki trkajo ob robove

moje zavesti. Kakor koli, prečkala sem cesto in se premaknila pod streho zapuščene hiše, ki mi je bila najbližje. Naslonila sem se na luščečo se belo steno in razmišljala, ali je to pametno, saj sem nekako pričakovala, da bo bela barva na moji novi kavbojski jakni v slogu sedemdesetih pustila umazane odtise. Shladilo se je. Iz žepa sem potegnila telefon in kliknila na aplikacijo za iskanje stikov. Pogledala sem prvi petnajstsekundni video in se premaknila na naslednjega, še preden se je izteklo petnajst sekund. Ustvarjalnost nima meja in rada sem gledala tiste najbolj duhovite in unikatne, čeprav sem, iskreno, na koncu vedno izbrala tiste z najbolj privlačno masko. Znala sem biti zelo površinska.

“Najbrž najbolje od vseh poznate statistiko. V katerih situacijah ljudje največkrat nosijo maske?”

Z levo roko se boža po desnem zapestju, ki ga ošine tudi moja misel – kako se čuti njen dotik? Je toplejši od njenega pogleda?

“V skupinah, jasno, kjer je družbeni pritisk večji.”

Za trenutek se zdi, kot da bo dodala še nekaj, vendar me pogleda in molči.

Molčim tudi jaz. Nadaljuje.

“Kot veste, obstajajo situacije, v katerih so maske popolnoma onemogočene, na primer na zaposlitvenih razgovorih.”

Pošalim se, da bi lahko bile onemogočene tudi na intervjujih, a se ji ne zdi smešno.

“Maske se najmanj uporabljajo v odnosih, kjer so prisotni varnost, zaupanje, sprejemanje in neobsojanje. Največ jih uporabljajo tisti, ki jim je zelo mar za mnenja drugih. Statistično gledano spada največ uporabnikov v starostno skupino zgodnje odraslosti. Brez določene stopnje samozavedanja je uporaba programa nesmiselna, ne glede na starost.”

“Koliko zasluzka vam prinese program?”

“Niti približno toliko kot zadovoljstva.”

Postaja vidno zdolgočasena in sumim, da je prišla brez maske. Sprašujem se, ali jo spoštujem ravno zaradi tega dejstva.

Čip z mojimi maskami je ležal nekje na tleh v moji sobi in priznam, da sem se vsake toliko igrala s svetlo modro vrvico, na katero je bil pritrjen, in mislijo, da bi znova zagnala program. Morda bi lahko sprogramirala kakšno zares dobro masko. Za neznance, za ljudi, ki mi gredo na živce, za nove prijatelje, za sodelavce. Masko za zmenke sem že zdavnaj opustila. Najprej. Potem sem počasi dezaktivirala tudi vse ostale. Od tega je minilo kar nekaj časa in še vedno se nisem počutila dobro – med drugimi. Niso

mi dobro deli, ker so vsi gledali samo maske, in ne dobrih del, ki si jih opravljal. Sama sebi sem bila dokaj okej. Sprejemala sem se in se trudila, da bi se obdala z ljudmi, ki bi me sprejeli, ne da bi se morala pretvarjati, da sem drugačna, samo da bi jim bolj ustrezala. Ko se je nasproti mene ustavil avto, sem dvignila pogled z ekrana. Če bi se srečala midva – brez obrazov in telesa – bi se sploh prepoznala? Šipa se je spustila. Njega nisem spoznala prek aplikacije. Na ulici je tekel za mano, ker me je videl in sem mu bila všeč. Lažem. Dekletom, kot sem jaz, se to ne dogaja. Njegova maska je bila všeč meni in njemu je bila všeč moja. Odkar sem jo snela, imam občutek, da se ob meni počuti malce nelagodno. Telefon sem pospravila v žep.

“Ravnokar sem se odpravljala.” Zasmejal se je.

“Vidim, kako zelo, ja.” Z glavo je pomignil na sovoznikov sedež. Počasi sem obšla avto in prisedla.

“Imaš kakšno cigareto?” Pokazal je na predal. Vzela sem jo iz škatlice in si jo prižgala. Ob izdihu sem zaprla oči in se naslonila nazaj. Speljal je. Ni mi bilo pomembno, kam greva, vse dokler sva se premikala.

“Sem mislila, da boš tokrat prišel brez maske.” Pripela sem si varnostni pas, ker je bilo tukaj očitno nevarno biti, kdor v resnici si. Levo roko je naslonil na šipo.

“Te moti, da nisem?” je rekel nekam v cesto pred sabo.

“Ja, moti me, da po toliko srečanjih še vedno nosiš prekleto masko,” sem jezno rekla.

Mirno me je zbodel: “Se ti zdi, da si ti na kakršen koli način boljša od drugih, ker ne nosiš nobene?”

“Bolj normalna že! V čem je trik?!” Njegova umirjenost je zgolj podžigala mojo jezo in tudi čakanje je načelo moje živce.

“Kaj si pa tako napeta danes?” je naveličano vprašal.

Kontrasti. Najbolj so me begali ljudje, ki so se vedli nekonsistentno. Ljudje, ki sem jih srečevala v različnih kontekstih in ki jim ena maska ni bila nikoli dovolj, saj je bilo izbire preveč.

“Je to tvoj pravi ton?” sem mu vrnila zajedljivo. Dodal je plin in pospešil, da so lučke spackane drsele mimo naju. Vozil je občutno prehitro. Če bi se pred nama pojavile nepredvidljivosti, ne bi zvozila. Ni me motilo, ni me bilo strah, nasprotno, pomirjalo me je. Na neki čudni ravni sem mu zaupala, zaupala sem v njegove sposobnosti, naivno sem verjela, da se nama ne bo nič zgodilo. Nič takega, kar se ni zgodilo že drugim. Potem ko je upočasnil, je avto usmeril na izvoz in zapeljal na majhno makadamsko parkirišče, ki so ga omejevala koruzna polja.

“A kadar se dobiš s katero drugo, nosiš isto masko ali jih imaš več?”

Mirno je začel: "Trik je v tem ..."

Prekinila sem ga: "Samo tako me zanima, iz radovednosti." Grdo me je pogledal. "Pač tako ... če jo moraš dolgo iskati – to masko, da zaradi tega vedno zamujaš ali kaj ..."

Povzdignil je glas. "Trik je v tem, da ne razumem, zakaj te maska moti. Dobro se imaš, ali se nimaš?! Zakaj je potem pomembno?"

Morda res ni bilo pomembno, ampak meni se je zdelo pomembno. Ceni-la sem pristnost in iskrenost. Trudila sem se, da ne bi iskala razpok v drugih in da se ne bi obračala po vetru. Trmasto sem gledala v črnino predse.

"Jo sploh kdaj, pri kom odložiš? Si privoščiš to svobodo, da si, kdor si? Si privoščiš to ranljivost, da nekomu ne boš všeč, si privoščiš negotovost, da te bo kdo zavrnil? Ne vidiš, da se ropaš spektra izkustev, da plavaš na neki lažni podobi, ki sploh ni ti?!"

Mislim, da sem kričala, a se ne spomnim prav dobro, ker me močna čustva vedno odnesejo malenkost predaleč, da bi realnost zaznavala objektivno. Brez vstavljenega čipa svojega vedenja tudi kasneje nisem mogla analizirati. Ustavil se je.

"Trik je v tem ... Trik je v tem ... Trik je v tem ..."

Hreščanje je prekinil ženski glas: "*Napaka v sistemu. Prosim, počakajte trenutek.*"

"Znano je, da nekatere posodobitve ne delujejo, kot bi morale ..."

Prekine me. "Vedno so možne izboljšave, vse napake skušamo odstraniti kar-seda hitro in učinkovito."

"Pa te 'napake', kot jih imenujete – nimajo vpliva na človekovo privzeto stanje?"

"Na vsako masko morate gledati zgolj kot na sloj. Tako kot v photoshopu recimo – vse, kar počnete na svojem layerju, je zgolj na tistem layerju. Ko se prekrijejo, imajo drugačen končni učinek, a v svoji osnovi ne vplivajo drug na drugega. Ko jih odstranite, je izvirnik še vedno tam – popolnoma nedotaknjen."

"Spomin ne more ostati nedotaknjen." Skušam jo zamajati, a je ne morem premakniti niti za milimeter.

"Spomini se skozi čas nenehno spreminjajo, nenehno so podvrženi pristranostim, ne vem točno, kam ste merili z vprašanjem."

"Ljudje najbrž hlepijo po vseh različicah, kdo bi lahko bili."

"Virtualna realnost, serije, filmi, knjige, pornografija, drugi ... V čem je razlika? Morda kdo dobi navdih, da se zares spremeni v najboljšo verzijo sebe."

"Pred kratkim ste oznanili, da uporabnikom omogočate nekatere dodatne funkcije, na primer analizo preteklega vedenja ..."

“Seveda. Samorefleksija se nam zdi ključnega pomena.”
Odločil sem se, da jo izzovem. “Takšno analiziranje lahko vodi v ruminacijo ...”
Odločno je pokazala, da ji moje izjave niso nikakršen izziv. “Tudi pitje vode nam lahko v prekomernih količinah škodi.”

Glavo sem spustila med dlani, in preden bi lahko začela iskati njegov gumb za ponastavitev ali sredstvo, s katerim bi lahko ubila hrošča, se je zdramil, me prijel za brado in moj obraz obrnil k svojemu. Nisem ga želela pogledati, ker nisem imela česa videti. Vztrajal je, dokler nisem svojih oči premaknila na njegove, njegov palec zažrt v mojo kožo.

“Trik je v tem, da mi ob tebi ne bi bilo prijetno brez maske.”

Zmrazilo me je. Dolgo sem razmišljala, kaj bi rekla. Če bi bila bolj oprijemljiva, bi lahko tišino obrisala z vetrobranskega stekla.

“Ampak saj sploh nisi poskusil.”

“Pač vem ...”

“Dobro veš, da ti občutki niso povezani z mano, ampak s tabo in tvojimi negotovostmi! Verjetno bi te čisto lepo sprejela, pa si sam delaš v glavi scenarije, da te ne bi, ker se sam obsojaš bolj, kot bi te lahko katera koli druga oseba!” se je usulo iz mene. Plaz čustev, plaz besed.

“Če ne nosiš maske, še ne pomeni, da si pristna in iskrena!”

Besede je iznenada frcnil vame, kakor drobne kamenčke, in zadeli so mesta, kjer je najbolj bolelo. Peklo, če sem natančna. Če nekdo vate frčne kamen, vedno peče. Želela sem vreči te kamenčke stran, ven iz avta, na makadam zunaj. Ugasnil je motor. V trenutku afekta sem skorajda planila k njegovemu vratu in na hrbtni strani poiskala čip in zdršala po njem, da bi videla, kako se njegova govor in vedenje glede na različne maske spreminjata. Potem pa sem pomislila, da nima smisla gledati tega, vseh teh plasti, ki si jih človek nadene, ker želi ugajati, pripadati, biti sprejet, ljubljen in objet v navdušenje. Moja duša se je dušila v tej poplavi nepristnosti. Dlani sem stisnila med kolena in si nohte zarila globoko v kožo.

“Ampak če tako zelo ceniš iskrenost, ti bom pa iskreno povedal. Si pač oseba, ob kateri samo ubijam čas.”

Čas ni bil namenjen ubijanju, ampak temu, da ga čim bolj živimo. Nisem ga želela *ubijati*, zato res nisem razumela.

“No, samo da sva si na jasnem – ne želim biti oseba, s katero ubijaš čas.”

“Sprejemem tvojo odločitev,” je mehanično dejal.

Tako, dal mi je to iskrenost, ki sem jo hotela, in njena realizacija ji je vzela nekaj čara. Želela sem stran, kakor želim stran vedno, ko se mi zdi, da je srce samo navadna črpalka, ki črpa kri.

“Črpalka,” sem se spomnila in mu ukazala s popolnoma nevtralnimi glasom. Vsa pričakovanja noči, ki bi dala zadovoljstvo najinima telesoma in mojemu lačnemu srcu, so se razblinila. Še nekaj časa je neuspešno iskal moj pogled, nato pa znova vžgal motor, zapeljal vzvratno in se vključil v promet. Ne da bi zares poslušal vsebino na radiu, je nenehno menjeval postaje in spraševala sem se, ali zato, ker v avtomatiku pogreša prestave. Odnehal je šele, ko sem odločno pritisnila gumb za izklop.

“Oprosti, ne slišim dobro.” Ker ne poslušáš. “Ko sem bil majhen, je blizu mene odjeknil strel. Preblizu.” A vseeno dovolj daleč.

Bencinska črpalka se je skušala bohotiti v umazano rumeni barvi, vendar ji ni najbolje uspevalo. Odšla sem v notranjost in poiskala avtomat za kavo. Nisem se mogla spomniti, kakšno pije. Jo sploh pije? Zadnjič, zjutraj, pri meni, sem mu jo skuhala, a ne vem, ali jo je spil ali zлил v odtok. Ni me vprašal za sladkor ali mleko, ni komentiral, ali je vodena ali močna, ampak saj se nisem mogla zaplesti z nekom, ki ne pije kave, ali pač? Prodajalec za pultom z masko ustrežljivosti me je z zanimanjem preučeval. Prepričana sem bila, da bi bila razočarana, ko bi jo snel. Če bi jo snel. Nekaterih je preveč strah samih sebe, da bi se lahko kadar koli v življenju pokazali s pravim obrazom. Morda bi ga do takrat, ko bi jo snel, že dovolj vzljubila in se navadila na njegovo prisotnost.

“Nekateri vam očitajo, da program ne bi smel biti v rokah vsakega posameznika ...”

“Bi vi želeli, da vašo masko programira nekdo drug?”

Pomislím, da bi bilo to včasih res lažje.

Posmehne se mi. “V programu ni nobenih karakteristik, ki bi lahko škodile, še vedno je varnost na prvem mestu.”

“Kako lahko to trdíte z gotovostjo? Nekatere karakteristike so same zase sicer res nedolžne, kombinacije pa so lahko izjemno nevarne ...”

“Program je pod nadzorom. Smo profesionalci. Vemo, kako daleč lahko gremo.”

Pogled ji na uro uhaja bolj pogosto, kot bi si želel kdor koli med pogovorom. Ne želim, da odide, dokler ne dobim dovolj materiala za svoj projekt.

“Kaj pa odvisnost? Eden izmed resničnostnih šovov je nekaj tednov nazaj izpostavil to tematiko ... Mnogi izmed udeležencev poročajo, da se z maskami počutijo varno, imajo občutek nadzora nad okoljem, svojih mask ne bi želeli nikoli več sneti ... Gledalci šova lahko na lastne oči spremljajo, s kakšnimi frustracijami se soočajo udeleženci ...”

Zaheheta se. “Z maskami ali za maskami?” Smeh nadomesti resnoba. “Se vam ne zdi, da se v resničnostne šove prijavlja specifična skupina ljudi? Čustvena

nestabilnost bi našla pot, da se zakrinka v vsakem primeru, saj vam je jasno, da Maske niso edine maske, ki obstajajo?”

Stisnem ustnice. Če je njena drobna postava dajala vtis, da jo bom lahko postavil v podrejeni položaj, sem se krepko zmotil. Sicer pa ... nihče nedolžen se ne bi spomnil takšnega veletrika.

Pretehtala sem ponudbo kave in izbrala navadno črno ter jo zavarovala s pokrovčkom. Zlezla sem nazaj v avto. V tišini je v nekem svojem ritmu odsotno tapkal po volanu.

“A imaš obe zase?” se je nasmehnil.

“Ne, samo čakam, da se ohladita na pravo temperaturo.”

“Optimalna temperatura za pitje kave ne obstaja, ti neumnica!”

Njegova zbadljivka me zaradi podtona nežnosti ni zbodla, kot bi me, če bi jo zgolj prebrala.

“Gledališče?”

Prikimala sem. Zapeljal je na rob pločnika in odleglo mi je, da v bližini ni bilo nobenega pešca. Če bi bil, bi zdaj zagotovo preklinjal brezobzirne voznike in umazano vodo, v katero so mu padli vsi načrti za preostanek noči, saj mu ne bi preostalo drugega, kakor da gre nazaj domov in se preobleče.

“Hvala za kavo,” je mehko rekel, čeprav se je sploh ni dotaknil. Ni si opekel jezika, tako kot si ga je skoraj vsakič, ko se je dotaknil mene. Morda se bo peljal naprej, v drug objem, in bo temu ponudil mojo kavo, si pridobil dodatne točke priljubljenosti, ki mu bodo odprle vrata do ljubljenja. V grlu sem začutila slabost. Ta beseda je bila prelepa za to, kar je počel on. On se ni ljubil. Ni se mi več ljubilo ukvarjati z njim. Vedela sem, zakaj mi je bila njegova maska tako všeč. Ob njej je prišla ven neka boljša verzija mene, dajal mi je motivacijo, da sem se lotila stvari, ki se jih drugače sploh ne bi, dajal mi je navdih, tudi za to, da si ustvarim iluzijo, da sem dovolj posebna, da bo ob meni snel masko in pokazal svoj pravi obraz.

“Malenkost,” sem rekla, si vzela še eno cigareto in zaprla vrata, ki so na mojih dlaneh pustila moker odtis. Verjetno bodo kasneje podobno mokre, ko jih bom odmaknila od obraza. Kasneje.

Zlati strop bogate dvorane je pačil moj odsev, medtem ko so ga preštevila ogledala množila. Če bi drug drugemu nastavljali ogledala v bolj pomembnih situacijah kakor za nanašanje in popravljanje ličil, kako bi se videli?

Odprla sem vrata v eno od manjših dvoran, ne da bi zares pogledala, katero predstavo igrajo. Nikoli nisem. Ni mi bilo mar; tudi tukaj je bila vse samo igra. Ob tej uri je bilo gledalcev malo. Mimo tesno objetega para

v parterju sem odšla v eno izmed zadnjih vrst in se s koleno, prižetimi k prsim, ulegla na dva mehka, v rdeč žamet oblazinjena stola. Drame drugih, ki so se odvijale v ozadju, ne da bi jih prav zares zaznavala, so me pomirjale. Toplota prostora in zadušena svetloba sta me zibali v prijetno sanjarjenje. Na koncu vedno ostaneš sam. Na koncu se zaveš, da moraš navdih najti v sebi, ker če ga najdeš v drugem, bo vse skupaj izginilo skupaj z njim, z njegovo masko, neznano kam, v drug objem. Polglasno sem izdihnila. Včasih se tvoje življenje prav zares ne zdi tvoje.

“Zahvaljujem se vam, da ste si vzeli čas.”

Prikima in ukrivi ustnice, kot da ne ve več prav dobro, kako se nasmehnuti. Pogleda v svojo dlan, kot da se želi rokovati z mano, a jo nekaj zadržuje. Oblije me z modrino. “Nobenega senzacionalističnega naslova, prav? Sporazum pravi ...”

Praviloma ne prekinjam sogovornikov, vendar me njen ton pripravi k temu, da prekršim bonton, še več, zdi se mi popolnoma prav, da to naredim.

“Dobro poznam sporazum, hvala za opomnik. Vaše zastopnike smo že obvestili, ampak v vednost tudi vam – hkrati s tem intervjujem bomo objavili še nekaj pripovedi uporabnikov ... In brez skrbi, naslov prispevka bo povsem običajen. Maske.”